

Vinko Vodopivec

RETIJSKI NAPISI MAGRÈ

Ključne besede: Magrè, Reti, Ertuščani, Veneti, Slovenščina

Key words: Magrè, Rhaeti, Etruscans, Veneti, Slovene

Abstract

Magrè Rhaetic Inscriptions

Inscriptions, catalogued under the common name Magrè, were found in the northern part of the province of Veneto, and the southern part of Trentino Dolomites, Italy. They have characteristic Rhaetic script with some exceptions; the letters are not as uniform as in old Venetic inscriptions. All 24 inscriptions are on deer horns except the last, which is on a section of a lead cane. Slovenian academician Matej Bor already deciphered a considerable number of these inscriptions. To his work I add my own division of the continuous texts, the translation, and the glossary. The inscriptions have different contents, but they are mostly concerned with hunting, either as amulets or instructions for the hunter. The inscriptions are short, therefore the possibility for variations is considerable, for this reason I always include M. Bor's understanding of a particular inscription. Some inscriptions are understood on first sight, and some only in comparison with other, similar inscriptions, therefore the most appropriate decipherment depends on each inscription separately. As was already determined by M. Bor, these inscriptions are understood with the help of the Slovenian language, which, with its many dialects and ancient terminology has demonstrated itself as a suitable tool for deciphering and understanding also this group of Rhaetic inscriptions.

Napisi Magrè (MA)

Retijske napise Magrè so našli na več mestih:

št. 4 na enem mestu blizu Borgia – Pergine, Montesei di Serso,

št. 5 na enem mestu blizu Schia – Magrè,

št. 6 na enem mestu blizu Asiaga – Val d'Astico,

št. 7 na enem mestu blizu Padove – Padua,

št. 8 na treh mestih blizu Verone – Lavagno, Ca'dei Cavri in Castelrotto,

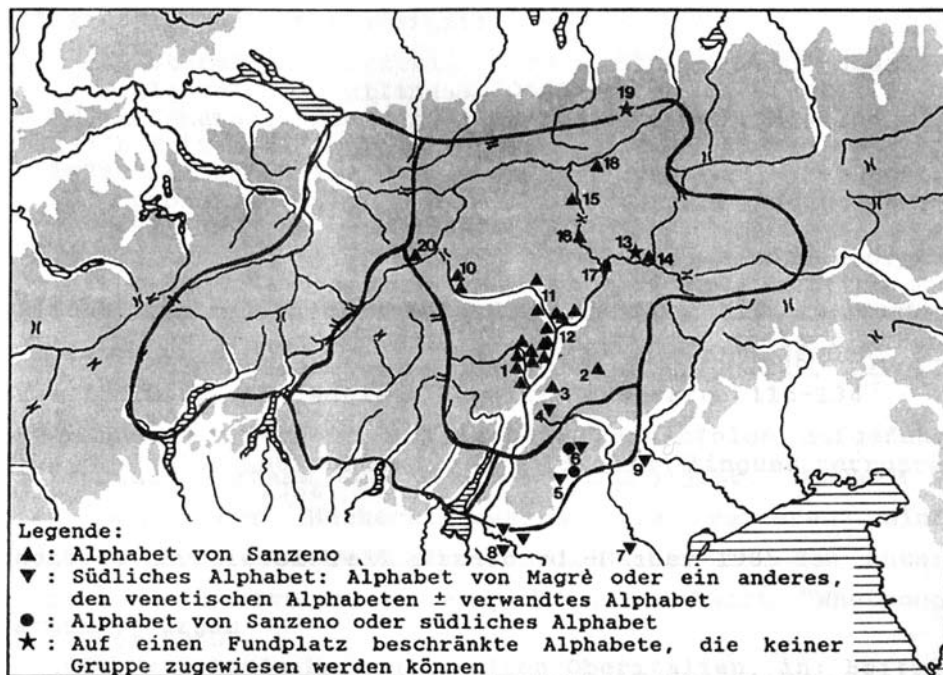
št. 9 na enem mestu blizu Ásola – Castelciés.

Vse najdbe so v severnem delu pokrajine Veneto v južnih Trentinskih Dolomitih.

Napisi, prečrkovanja, delitve in prevodi

Po vrstah si slede:

- Prečrkovanje strokovnjakov v variantah, pri dostopnih slikah pa tudi stiliziran prepis.
- Pri napisih, ki jih je obdelal M. Bor, sledijo njegova razumevanja [3].
- Moje prečrkovanje in delitev na besede.
- Moj dobesedni prevod v slovenščino in v angleščino, ki mu po potrebi sledi prosti prevod v slovenščino in v angleščino.

Slika 1: Retijski napisi, Napisi Magrè so označeni s števili 4, 5, 6, 7, 8 in 9 [1].

Zaradi čim boljše primerjave so prevodi urejeni tako, da v dobesednem prevodu posamezni besedi po vrstnem redu ustreza tudi ena beseda, tako v slovenskem kot v angleškem prevodu.

Včasih dobeseden prevod ni dovolj razumljiv, zato podajam še prosti prevod, ki v sedanjem slovenskem in v angleškem jeziku lepše in razumljiveje opiše davno napisano vsebino.

V retijskih napisih se pri prečrkovanju strokovnjakov pojavlja dvojica r^2p , kar pomeni, da je možno brati tako R kot P. Vsako prečrkovanje, branje in razumevanje ima določeno stopnjo zanesljivosti in prav iz večje zanesljivosti razumevanja sledi tudi boljša odločitev o pravilni glasovni izbiri pri taki dvojici.

Napisi berljivi v obratni smeri so označeni: *Nazaj/Backwards*, pisani so poševno, besede pa so obrazložene v glosarjih.

Kratice pri glosarjih/Abbreviations in glossary;

SK Slovensko knjižno Literary Slovenian
 SN Slovensko narečno Dialectal Slovenian
 HK Hrvaško knjižno Literary Croatian
 PL Pleteršnikov slovar Pleteršnik's dictionary

Kratice pri glosarjih /Abbreviations in glossary

okr okrajšava abbreviation
 preg preglas mutation
 prem premet toss
 sin sopomenka synonym

MA-9 (PID 228) MNA I.G. 58810   **PIXALFEFMAISBIMAKFE**   slika [2]   jelenov rog
 r²\pit¹ alelemaiszinake   ali   pit¹ alelemaiszinake

Napis je obdelal Matej Bor [3] str. 62, kjer podaja tudi sliko

RITAL ELE MAI S ZINAKE   Loveč jelena imej ta znak.

Moj prevod

RITAL ELE MAI S ZINAKE   Loveč jelena imej si zanko!   Hunting deer have you snare!
 Loveč jelena moraš imeti zanko.   Hunting deer you have to
 have snare.

Moj glosár

RITAL	ritar, lovec, loveč – sin, SN, SK	hunting
ELE	jelena – okr, SK	deer
MAI	maj, mej, imej – preg, SN, SK	have
S	s, si – SN, SK	you
ZINAKE	zinake, zanka – prem, SK	snare

MA-10 (PID 229, IR 9) MNA I.G. 58809   **PISIFKEDPIMVKE**   jelenov rog
 r²\pisekerr²\pinake   ali   pisiekerpinake

Napis je obdelal Matej Bor [3] str. 63, s sliko   Bor dve črki bere drugače

RISI V KED RINA KE   Ris v brlog rine ke.

Moj prevod

RIS IE KER PINA KE   Ris je ker piha tam.   Lynks is while snarl there.

Moj glosár

RIS	ris – SK	lynks
IE	je – SK	is
KER	ker – SK	while
PINA	pina, piha – preg, SK	snarl
KE	ke, tja, tam – SN, SK	there

MA-11 (PID 231) MNA I.G. 58816   **XSAXIMAYE**   slika [2]   jelenov rog
 ?xs]t²uvat²inaxe

Napis je obdelal Matej Bor [3] str. 64

S TU VATI NAGE   S tem urečeš kače.

Moj prevod

S TU VATI NAGE   S tem lovi kače!   With this catch snakes.

Moj glosár

S	s, z – SK	with
TU	tu, tem – SK, SN	this
VATI	hvatati, loviti – okr, HR, SN, SK	catch
NAGE	kače, st.ind. nagas=kača, gož=golž=nag	snakes

Moj glosár

ESI	esi, si – SN, SK	you are
UM	um – SK	intelligent
NI	ni, ne – SN, SK	not
NUŠUR	nus, nusur, nosljač, zguba, bedak – sin, SK	fool, ass
UMNI	umni – SK	intelligent
NUŠUR	nosan, imeti dober nos – sin, SK	to be keen-scented
RUŠU	rušu, rušil – okr, SN, SK	wreck
NIN	ni – SK	not
MUI	muj, moj – preg, SN, SK	my
SE	se – SK	se je was

MA-15 (PID 235) AU	?	jelenov rog
	?]šu	ali uš
	ŠU	Šel. Went.

Možno je več različic.

Moj glosár

ŠU	šu, šel – SN, SK	went
----	------------------	------

MA-16 (PID 236) MNA I.G. 58819	FAIŦEOMΛ	jelenov rog
	val.t ² eφnu	
	znak ♦	sicer lahko pomeni B lahko pa bi bil tudi O ali P.

Napis je obdelal Matej Bor [3] str. 64, na strani 65 pa podaja sliko

VALTE ONU Valite ovna.

Moj prevod

VALTE ONU Valite tisto. Roll that.

A Ambrozic [5]:

VAL T EBNU Val te jebnu. Wave you fuck.

Moj glosár

VALTE	valite, valite – okr, SN, SK	roll
ONU	onu, ono – SN, SK	that

Ambrozicev glosar

VAL	val – SK	wave
T	t, te – okr, SN, SK	you
EBNU	jebnu – okr, vulgarno, SK	fuck

Moj glosár

LAS	last – okr, SK	property
LAS	laso, las, vrv – okr, SK	lasso
TEBU	tebu, tebi – preg, SN, SK	to you
T	te – okr, SN, SK	you
EBU	jebu – okr SN, vulgarno	fuck
TI	ti – SK	you
GINU	ginu, giniti – SN, SK	pine
	v venetskih napisih uginu [4]	

MA-20 (PID 240) AU	?	jelenov rog
?]ixinatviḡa	ali	?xxxxxxx] iḡa
I GINA TVIGA	Je ginevanje tvoje.	Is pine yours.

A Ambrozic [5]:

IG I NA TVIGA	Če tudi na tvoje.	If also on yours.
---------------	-------------------	-------------------

Moj glosár

I	i, je – SN, SK	is
GINA	gina, ginevanje – SN, SK	pine
TVIGA	tviga, tvoje – SN, SK	yours
IG	ik, če – SN, SK	if
I	i, tudi – SN, SK	also
NA	na – SK	on

MA-21 (PID 241) AU	?	del jelenovega rogu
	aḡt ² [?	AGT-- Preveč možnih inačic.

MA-22 (PID 242) AU	?	jelenov rog
	at ² v[?	ATV-- Preveč možnih inačic.

MA-23 (PID 243, IR 11) MNA I.G. 58817	ΛḡXIBΛ / XEZEVE	slika [2] jelenov rog
	X je lahko D ali Z	
	Ustisu/zezeve	

USTI SU ZEZEVE Usta so zezava. Mouths are teasing.

Različica/*Variant*

USTI SU DEDEVE Usta so dedova. Mouth is (of) grandfather.

Nazaj/*Backwards*

E VEDE DU SIT SU Je vedel da siti so. He knows that fed are.

SE	se	oneself
APELL	otel	save
A	pred	before
GINU	poginom, giniti	pine
VALTE	valite	roll
ONU	ovna, dvoglasnik o=ov	ram
KNL	knl, okrajšava, kanil	he aim at
SES	ses, Rus., ta	this
SILU	sili	necessity
LASTE	počasi, Pleteršnik lasti=zložnost	slowly
VU	v	in
TIHINU	tišini	silence

Moji prevodi se v dobri meri oslanjajo na prevode M. Bora, včasih pa tudi precej odstopajo, saj sem praviloma podajal možnosti različnega razumevanja. Take različice lahko vzbude vtis, da je možno razumeti napise na povsem različne načine z različno vsebino, kar trde tudi nekateri strokovnjaki, ki zavračajo razumevanje na slovanskih osnovah. Dejstva so seveda povsem drugačna, saj le pokažejo širino slovanskega izrazoslovja, različna razumevanja pa so gledano v celoti tako povezana, da tega ni mogoče spregledati. Upoštevati je treba tudi, da nisem imel povsod slikovnega gradiva, zato sem v vseh teh primerih praviloma privzel prečrkovanja strokovnjakov, ki se delno razlikujejo od prečrkovanj M. Bora. Opazna razlika je tudi v glosárju, kjer sem se opiral predvsem na slovenska narečja, z upoštevanjem sosednjih slovanskih jezikov, medtem ko M. Bor išče podobnosti tudi v starocerkveni slovanščini in drugih slovanskih jezikih. Prav starocerkvena slovanščina je stranpot, saj premalo upošteva stare slovenske, makedonske, bolgarske in wendske izraze, popolnoma pa zanemarja naše najstarejše slovstvo, ki je podano v venetskih, retijskih frigijskih in drugih napisih.

Zaključek

Retijske napise, ki jih označujejo s skupnim imenom Magrè, so našli na več mestih v severnem delu pokrajine Veneto v južnih Trentinskih Dolomitih. Imajo značilno retijsko pisavo, z nekaj posebnostmi, saj črke niso tako enovite kot pri starovenetski pisavi. Od 24 napisov jih je 23 na jelenjih rogovih, zadnji pa je na delu svinčene palice. Precejšen del napisov je obdelal že M. Bor in k njegovemu razumevanju podajam še svojo delitev zveznega teksta, prevod in glosár. Napisi imajo različno vsebino, vendar so v večjem delu namenjeni lovu, bodisi kot amuleti ali kot navodila uporabnikom. Napisi so kratki in je zato možnost razumevanja v različicah kar precejšnja, zato vedno podajam tudi razumevanje napisov, ki se razlikujejo od razumevanj M Bora. Nekateri napisi so razumljivi na prvi pogled, nekateri pa šele po primerjavi z drugimi podobnimi napisi. Kot je že Bor ugotovil, so napisi razumljivi v slovenskem jeziku. Slovenščina se je v širšem prostoru s svojimi bogatimi narečji in starodavnimi izraznimi oblikami ponovno pokazala kot ustrezno orodje za razumevanje tudi teh retijskih napisov.

Zahvala

Avtor se zahvaljuje A. Ambrozicu za osebno sporočilo.

Literatura

1. S Schumacher, *Die Rätischen Inschriften*, Geschichte und heutiger Stand der Forschung, 2., erweiterte Auflage, Archaeolingua, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Sonderheft 121, Innsbruck **2004**, 58-61, 161-166, 249-251, 277, 295- 316, 338-340, 366-369.
2. <http://members.tripod.com/adolfozavaroni/> elektronska zbirka retijskih napisov z nekaterimi slikami / computer base of Rhaetian inscriptions with some pictures.
3. M Bor, Retijski napisi, *Etruščani in Veneti, Drugi venetski zbornik*, Ivan Tomažič, Wien **1995**, 61-70.
4. V Vodopivec, Nabor venetskih napisov, delitev, prevod in slovar, *Zbornik 4. mednarodne konference Evropski staroselci*, Jutro, Ljubljana **2006**, 118 – 144.
5. A Ambrozic, osebno sporočilo, 2008

Povzetek

Retijske napise, ki jih označujejo s skupnim imenom Magrè, so našli na več mestih v severnem delu pokrajine Veneto v južnih Trentinskih Dolomitih. Imajo značilno retijsko pisavo z nekaj posebnostmi, saj črke niso tako enovite kot pri starovenetski pisavi. Od 24 napisov jih je 23 na jelenjih rogovih, zadnji pa je na delu svinčene palice. Precejšen del napisov je obdelal že M. Bor in k njegovemu razumevanju podajam še svojo delitev zveznega teksta, prevod in glosár. Napisi imajo različno vsebino, vendar so v večjem delu namenjeni lovu, bodisi kot amuleti ali kot navodila uporabnikom. Napisi so kratki in je zato možnost razumevanja v različicah kar precejšnja, zato vedno podajam tudi od M. Bora različno razumevanje napisov. Nekateri napisi so razumljivi na prvi pogled, nekateri pa šele po primerjavi z drugimi podobnimi napisi, zato je verjetnost pravilnega razumevanja odvisna od posameznega napisa. Kot je že Bor ugotovil, so napisi razumljivi v slovenskem jeziku. Slovenščina v širšem prostoru se je s svojimi bogatimi narečji in starodavnimi izraznimi oblikami ponovno pokazala kot ustrezno orodje za razumevanje tudi teh retijskih napisov.